

Rea11a

- 3 Referat från Färgforum 2015
- 7 Önskad Carl Larsson-målning?
- 9 PRE-MAL på Julita
- 11 Byggnadsvårdens konvent 2015
- 13 Monumental Treasures – NKF-kongress i Helsingfors
- 16 Till minne av
- 19 Kalendern
- 20 Ordföranden har ordet

REDAKTÖREN HAR ORDET

I dessa tider tänker jag på de redaktörsord jag skrev, för snart två år sedan, i Realia 1-2014, där jag berättade om mötet med den långpendlande tyska konservatorn Anke Scharrahs. Hon hade då fått avbryta sitt långa uppdrag med undersökningar och konservering av interiörer i Damaskus, Syriens huvudstad. Varningen för de hårdnande oroligheterna fick hon en dag av sina nyfunna vänner där och hon blev tvungen att avbryta sitt uppdrag och åka tillbaka till Europa. Det var inte bara arbetet hon fick lämna den gången.

Jag har en känsla av att det händer jättemycket också i vår bransch just nu. Konferenser med varierande teman avlöser varandra, det händer saker i förbundet, på landets olika institutioner och i den privata sektorn. I skrivande stund vet jag att det arbetas intensivt på ämbetet med bland annat gästkollegor, Samlingsforum och med kulturvårdens standardiseringsarbete, något av det som vi hoppas kunna rapportera om i nästa nummer av Realia. Det ordnas också workshops och seminarier i olika nätverk, det finns spännande Bothén-stipendie-resultat att ta del av och en massa mer som är svårt för oss att överblicka själva.

Ibland rasslar det in mycket material till redaktionen. Det brukar oftast vara på dagen för utsatt deadline. Därför blev vi förvånade att det denna gång inte kom något alls. Kanske beror det på tidsbrist? Realia är beroende av att du som läsare också bidrar med rapporteringen om vad som händer. Tidningen är ett utmärkt forum att delge kollegor runt om vad som hänt och vad som är på gång. Vi ser det också som att tidningen blir ett slags dokument över ett axplock av både tillryggalagda och aktuella aktiviteter och händelser som rör konservatorslandet. Därför uppmanar vi er nu att ha Realia i åtanke och höra av er till redaktionen med frågor, idéer och den rapportering ni vill dela med er av eller själva vill läsa om. Tillsammans kan vi spegla vårt yrke och på så sätt nå nya steg och bidra till kunskap och utveckling. Stort tack till er som bidrar till Realia!

I det här numret får vi en rapport från årets Färgforum, som gick av stapeln strax innan sommaren. Sedan får vi följa med till Julita gård i Södermanland, där det hölls kurs i september. I brytpunkten mot oktober gavs årets upplaga av Byggnadsvårdens konvent, som ni också får en glimt av. Och så ställs frågan hur en Carl Larsson-målning kan vara önskad. Slutligen rapporteras det från NKF-kongressen som hölls i Helsingfors, alldeles i tiden för det här numrets pressläggning. Det finns också dystra aktualiteter, som i detta nummer uppmärksammas med minnesord – av kollegor, för kollegor som gått bort.

Nu knyter vi på redaktionen ihop säcken för i år och hoppas på ett gott nytt år!

Helena Grundberg
Redaktör

ANSVARIG UTGIVARE

NKF-S
Nordiska Konservatorförbundet
Svenska Sektionen
IIC-Nordic Group
Box 3071, 103 61 Stockholm
Postgiro: 45 85 09-7
www.nkf-s.se

REDAKTION

REDAKTÖR
Helena
Grundberg

FORMGIVNING
Annica
Björklund

ARTIKLAR

Sänd ditt manus till oss via
e-mail: nkf.realia@gmail.com

Text, diagram, bilder och bildtexter skickas var för sig.
Texter skrivs i 12 pkt Times New Roman med enkelt radavstånd.
Omfång: 1-2 A4.
Bilder levereras digitalt i JPG-format.

För annonsering kontakta redaktören på
nkf.realia@gmail.com

OMSLAGSBILD:
Helena Grundberg

REFERAT FRÅN FÄRGFORUM 2015

Den 19 till 20 maj hölls Färgforum i Kungl. Konsthögskolans lokaler på Skeppsholmen. Färgforum, som nu har arrangerats av Riksantikvarieämbetet med samarbetsparter sammanlagt fyra gånger, har etablerat sig som en stabil tradition med ökande besökssiffror. Faktiskt i så hög grad att lokalerna byttes mot större på grund av det stora intresset. Karin Calissendorff rapporterar för Realia från konferensen.

Inte helt otippat, Riksantikvarieämbetets arrangörer är lyhörda för vilka ämnen som är i tiden. I år var temat Materialval – autentiskt, modernt eller ekologiskt? Ett ämne som varit på tapeten under tidigare forumdiskussioner.

Talarlistan innehöll en blandning av de specialister vars projekt vi återkommande forumsbesökare gärna tar del av och talar från branscher som relaterar till ämnet: kemister, målare och färgproducenter. Blandningen av yrkesfolk gav naturligtvis upphov till många frågor kring "hur saker egentligen fungerar" förutom de diskussioner där deltagare gick på djupet i specifika ämnen. Färgforum inleddes av Kerstin Barup, professor vid Kungl. Konsthögskolan och ansvarig för kursen Restaureringskonst. Barup beskrev sin entusiasm inför Färgforum – en återkommande mötespunkt där olika yrkesgrupper och information utbyts och förståelse byggs upp. Barup underströk också vikten av att upprätthålla ett nära förhållningssätt till det kulturarv vi jobbar i, nära i meningen *in situ*.

KEMI OCH AVFALL

Dan-Patrik Ryman presenterar sig som miljöspecialist på Statens fastighetsverk och Rymans föredrag handlar om livscykelerspektiv på kemiska produkter. Han framhåller att det inte bara är färg som boven i miljödramat, utan en rad produkter i arbetsmiljön. Ryman beskriver hur man kan välja produkter ur ett livscykelerspektiv i sin yrkesroll, och med vilka förhållningssätt. Produkterna som används på en arbetsplats eller projekt ska inte strida mot reglerna i Miljöbalkens 2 kap. 6 § där substitutionsprincipen ingår. Den innebär skyldighet att inte använda eller sälja skadliga kemiska produkter (kemiska ämnen eller beredningar) om det finns mindre riskabla alternativ som är likvärdiga för ändamålet.

Ryman beskriver de vanliga metoder som vi använder för att informera oss och våra kunder om produkters innehåll, så som säkerhetsdatablad och produktinformation. Nu finns det en tjänst som gör det lättare att använda miljövänliga produkter och Ryman beskriver Byggvarubedömningen. Detta är en tjänst på nätet som rankar en produkts skadliga kriterier och skall ge användaren livscykelanalys på produkten.

Idag innehåller tjänsten ca 1500 bedömda produkter som användaren kan ta ställning till i sitt miljöarbete. De egna produkterna som man använ-

FÄRGFORUM 2015

Färgforum på Skeppsholmen.

FÄRGFORUM 2015

der i sitt jobb eller planerar att använda kan man pröva i detta system. Det enda som krävs är att man känner till produkternas innehåll. Detta vet vi kan vara rätt svårt att greppa, många produkter har bristfälliga innehållsförteckningar. Här finns en tydlig förbättringspotential hos tillverkarna.

Agneta Bergström är kemiingenjör på Stockholm Vatten och berättar i sin presentation om kemikaliernas inverkan på vattenkretsloppet och hur Stockholm Vatten jobbar för att avskilja gifterna och skona miljön. Bergström fokuserar på färgernas skadlighet och berättar att det är kadmium som är den största boven. Det är svårnedbrytbart och tas lätt upp av växter. Kadmium är en tungmetall som används i pigment, ytbehandlingar och stabilisatorer. Kadmium förbjöds 1982, med undantag för användning i konstnärsfärg och i ytbehandling av flygplan. Förbudet innebar en stor sänkning av kadmium i avloppsslammet, men det är viktigt att fortsätta med jobbet att sänka innehållet.

Bergström beskriver hur Stockholm Vatten arbetar idag för att bevaka och sänka kadmiumhalterna. Man analyserar biohudens (slambeläggningen på avloppsrörens insida) halter av kadmium utanför verksamheter som använder kadmium i någon form. Det visade sig att konstskolor var en stor källa till kadmiumutsläppen och man informerade därför elever om alternativa pigment. Detta resulterade glädjande i en snabb sänkning.

FALLSTUDIER

Ole Andreas Klaveness är inbjuden för att berätta om ur målarskrået arbetar med val av produkter i sitt yrke. Klaveness är verksam i Norge och har en 40-årig karriär bakom sig. Klaveness beskriver först hur viktigt det är att *alla* i branschen utbildar sig fortlöpande i miljöfrågor och materialkunskap. I projekt där byggnaderna är mer än tvåhundra år gamla är kunskap ännu viktigare, för här uppstår frågor om kompatibilitet och kompromisser. Frågor med stort ansvar inför kulturarvet.

Klaveness beskriver sedan vilka frågor som han ställs inför i sina projekt. Till exempel är det viktigt att han vet hur tidigare målare har arbetat för att kunna utföra ett bra jobb själv. Här ställs han inför val huruvida han

kan övergå till moderna färger och tekniker eller inte. Han beskriver också hur vissa gamla tekniker inte längre kan användas, trots att kunskapen finns. Det är helt enkelt för svårt att få tag i det material som behövs och ofta saknas tid och pengar för detta.

Sedan beskriver Klaveness målningsentreprenaden i Eidsvollsbygningen i Akershus och hur miljöstrategin resulterade i produktval som satte igång många tankar hos Klaveness. De mer miljövänliga färgarna hade bevisad sämre hållbarhet. Hur ska man då försvara den när man oftare måste måla om? Färgerna var också svåra för målarna att använda. Det gav ett sämre resultat vilket inte heller var till någon fördel. Klaveness hävdade dock att miljömedvetenhet var av godo men större kunskap om traditionella färger skulle göra utvecklingen mer hållbar.

Jon Brænne, konservator och färgspecialist från Norge och regelbunden föredragshållare på Färgforum, har också en presentation om målarfärg. Han beskriver ett projekt som startade 2012 som går ut på att jämföra linoljefärgers kvalitet. Projektet görs i samarbete Riksantikvaren och utförs i Norge.

Tjugoen producenters linoljefärg testas och detta görs med fokus på kvalitet och inte direkt miljöaspekter. Tre kulörer av samma färg testas och stryks på med exakt samma förutsättningar. Allt är kontrollerat för att få ett generaliserbart resultat. Totalt berättar Brænne att testet innehåller 462 lager färg. Efter torktiden sätts de målade plankorna ut i olika miljöer där miljöstationer mäter klimatet och förutsättningarna för färgmaterialet. En testpanel avläser nu regelbundet färgskiktets nedbrytning. De fokuserar på mögel- och algpåväxt, krackelering, ändring av glans, kritning m.m. Resultatet visar att färgerna uppvisar stora skillnader i nedbrytning redan efter två år. Brænne summerar: Klimatet är a och o för färgens hållbarhet. Att följa rekommendationen fett på magert är viktigt. Zinkvitt motverkar mögel.

Vicki Wenander, bebyggelseantikvarie och ingenjör, har ett kort men kärnfullt inlägg om färglager i historiska miljöer. Hon har nyligen jobbat med ett projekt på Kungliga Musikaliska Akademien i Stockholm, där den ursprungliga färgsättningen har tagits fram med hjälp av konservatorer och dekorationsmålare.

Wenander har blivit uppmärksam på hur ofta väggar målas om och hur dess lager samverkar till att ge väggarna en sämre kvalitet. Hon hänvisar till ett begrepp som målare använt traditionellt: *tvätta för gott*. Detta innebär att tvätta ner väggfärg innan ommålning. Detta ger ett bättre slutresultat, tekniskt sett. Hur ska man då förhålla sig till de historiska färgskikten som ur många hänseenden är intressanta och bevaringsvärda? Wenander hävdar att alla lager inte behöver sparas av antikvarisk hänsyn. De tröttsamma lagren sandspackel som man stöter på i de flesta sam-

Sigrid Lin och Eva Wilms berättar om marmoreringsarbetet i Göteborgs Domkyrka.

manhang, de är till exempel inte lager som nödvändigtvis behöver bevaras.

PÅGÅENDE PROJEKT

Johan Rittsél, byggnadsantikvarie på AIX, beskriver i ett inlägg det pågående renoveringsarbetet på Nationalmuseum i Stockholm. Detta är ett projekt som har engagerat konservatorer vid tidigare möten med APR-tema. Frågan hur Nationalmuseum ska arbeta med framtagande av äldre dekorationsmåleri är komplicerad. Projektet fick en dålig start eftersom det anslag som söktes för att bekosta en grundlig färgundersökning inte delades ut. Projektet löper dock vidare med en grupp arkitekter, antikvarier och konservatorer. Man har arbetet för att utreda ursprunglig färgsättning och frågat sig hur man ska förhålla sig till de nuvarande dekorerade ytorna. De är vackert utförda och lite ljusare tolkningar av det underliggande ursprungsmåleriet.

Rittsél menar att för tillfället finns inte några svar på dessa frågor och bristen på tid och pengar är ett reellt problem. Men målet är att Nationalmuseum som helhet ska upplevas som ett konstverk efter renoveringen. Eventuellt kommer utvalda rum rekonstrueras för att lägga krutet där det gör mest skillnad.

Lars Sandberg, målare på Larsson Örnmark, beskriver ett projekt som kretsar kring problematiken med vit linoljefärg som gulnar. Sandberg driver målerientreprenader i historiska miljöer med höga krav på materialval, arbetsmiljö och slutresultat. Detta gör att linoljefärg ofta är ett självklart val. Men linoljefärg har enligt Sandberg en del negativa aspekter. Förutom att vit linoljefärg gulnar tycker många som vistas i miljön där den används att den luktar illa. Dessutom torkar den långsamt vilket gör att projekten tar något längre tid.

Sandberg undersöker nu möjligheterna att hitta en linoljefärg som torkar snabbare och som kan passa in i dagens allt mer tidspressade planer. Sandberg har därför startat ett forskningsprojekt i samarbete med Lantmännen. Man arbetar främst med att hitta en linolja som inte gulnar.

FRAMÅTBlickKANDE

Färgforums deltagare är inte sena med att kommentera och initierat diskutera talarnas inlägg. Engagerat samtal utlöstes efter främst fallstudierna där planering av projekt jämfördes och kritiserades. Det framgår med all önskvärd tydlighet att god planering av projekt är essentiellt för att visioner för miljöplaner och hållbarhetstänk ska fungera. Många av deltagarna talar sig varma om hur viktig kunskap är. Kunskap har de flesta av oss. Hur ska vi använda den i projekt där det inte finns pengar att efterfråga den?

Text: Karin Calissendorff

Bild: Helena Grundberg

OÖNSKAD CARL LARSSON-MÅLNING?

Kan en Carl Larsson-målning ifrågasättas och till och med vara oönskad? Hur kan tomater vara skadliga? Vem bryr sig om sovande orgelpipor? Vad har en gammal dam i en trappuppgång ett stenkast härifrån med saken att göra? Följ med mig på den tankeväckande rundtur som projektledare Christina Heberlein bjöd på i en tom skola under sommarlovets sista dagar.

Byggnadsställningarna täcker fasaden på Hvitfeldtska gymnasiet i Göteborg och jag får ringa ett samtal för att komma in genom de sommarlovslåsta läroverksdörrarna. Det första jag ser när jag kommer in i den mörka ekande entréhallen är en av konservatorerna som sitter på stengolvet och mäter upp en stor vit duk för tillskärning. Duken ska bli baksidesskydd för den gigantiska Carl Larsson-målning som utgör fond över scenen i skolans aula.

Det är fyra konservatorer i fullt arbete när jag kommer på besök. Cristina Heberlein är projektledare och visar mig vidare in till aulan och berättar engagerat om utmaningen med att arbeta med stora format. Hon berättar att måleriet ursprungligen är skraddarsytt för byggnaden och skolans aula, eller kanske rättare sagt att byggnaden är skraddarsydd efter måleriet.

Spännramen, som ursprungligen är monterad på scenens fondvägg, mellan den höga bröstpanelen och taket, sträcker sig helt ut och ligger dikt an mot sidoväggarna. Att komma åt för konserverings- och restaureringsarbeten bakom måleriet var alltså omöjligt i utgångsläget. Efter diskussioner med uppdragsgivare, ägare och byggentreprenör beslutades därför att lyfta ner hela verket.

Christina återkommer ofta till hur viktig den ständiga kommunikationen med alla inblandade är. Varje steg, varje beslut måste förankras och med unika arbeten, där man inte kan tillämpa rutiner, är det många små och stora beslut som tas och som kanske måste omvärderas under resans gång.

Vi går upp på scenen där måleriet nu står uppställt för arbeten från både fram- och baksida. En av konservatorerna visar mig på en av de åtgärder som utförts. En reva har lagats och retuscherats. Jag ser den inte. Christina leder mig vidare ut mot scenkanten och in bakom måleriet. Med så mycket organsikt material som duk och spännram utgör mot en stenvägg, bara förväntar man ju sig att det har skapat gynnsamma förhållanden för tillväxt av mögel efter alla år men några större överraskningar blev det inte. Christina berättar om tankarna kring åtgärder av väggen nu när ändå måleriet är nedtaget. Ska man tillföra nya material (måla om) i en miljö som hållit vägg och måleri så bra? Farhågorna är uppenbara.

Aulan i Hvitfeldtska gymnasiet.

Detalj av målningen.

Arbete med baksidesskydd.

En liten vindlande trappa på vänster sida leder oss upp till ett utrymme, där dammiga orgelpipor sover. Orgeln tycks inte användas längre men ska denna "fasta installation" ändå få vara kvar?

Det är många frågor om värden och saker och tings existensberättigande som dyker upp under vårt samtal. Men att en Carl Larsson-målning ifrågasätts och till och med är önskad, kan det vara möjligt? Jo då. Skolans scen används till allt från högtider till rockkonserter och i det senare fallet kanske inte pastellfärger är förstahandsvalet att flankera tyngre gitarr-riff och trumburn-outs. Christina skojar och säger att hon rekommenderat rektorn att i alla fall inleda varje konsert med att förbjuda tomatkastning mot scenen.

På tal om rektorn. Mitt besök drar sig mot sitt slut och konservatorerna ska gå på lunch. I steget stannar vi upp när rektorn plötsligt kommer in och hälsar runt. Vi står samlade och småpratar om konserveringsarbetet. En av konservatorerna säger att det är synd att det inte finns något dokumenterat om föregående åtgärder, det hade underlättat arbetet nu att veta vilka material som använts vid tidigare åtgärder. Då plötsligt händer det: Rektorn berättar att i samma uppgång som han bor, bara ett stenkast härifrån, bor en dam som berättat för honom att hon, som är utbildad konservator i Italien, var med om ett konserveringsarbete av detta måleri, kanske någon gång i början på 70-talet.

Utan krav på dokumentation och i avsaknad av arkiv för konserveringsrapporter är det ju rena lyckan att det finns levande vittnen. Men hur ofta händer det? Och vad och hur minns dessa?

När jag lämnar mina vänner denna dag tänker jag på det gamla svartvita fotografi som Christina visade mig vid diskussionerna om det önskade, eller rättare sagt svårhanterliga, konstverket. Fotografiet som visar några, någonstans, någon gång, som stött på samma problematik. På fotografiet syns ett antal herrar i kostymer och hattar, sittandes på huk ute på en gård, gemensamt rulla ihop ett långt dukmåleri, vilket senare hamnade nere i en källare. Någonstans.

Text: Helena Grundberg, redaktör

Bild: Helena Grundberg och Annica Björklund

Marquard Woche's Panorama från Thun.

Målningen placeras tillbaka på sin plats.

Konservatorerna Lotta, Annica, Samuel och Christina framför det nedtagna måleriet.

PRE-MAL PÅ JULITA

Under några vackra sensommandagar i slutet av september höll PRE-MAL och Riksantikvarieämbetet en uppskattad kurs på temat "Mögel, skadedjur och städning i kulturhistoriska miljöer". Carola Häggström rapporterar här för Realia från kursen.

Den kulturhistoriska miljön stod Julita gård vid sjön Ölajaren för. Julita gård är Nordiska museets herrgårdsanläggning i Södermanland och miljön visar hur ett storgods fungerade och såg ut i början av 1900-talet. Alla kursdeltagare; samlingsförvaltare, städansvariga, konservatorer och antikvarier från den privata sektorn, Svenska kyrkan, kommunal och statlig verksamhet, kunde övernatta på Julitas vandrarhem eller i rum tillhörande herrgården. Kursens syfte var att ge en bra grund i förvaltningen av kulturhistoriska byggnader med samlingar och innehöll både teori och praktiska övningar. Den teoretiska delen innehöll skadedjursidentifiering och samordnad skadedjurskontroll, housekeeping – städning och förebyggande åtgärder, mögel och svamp, identifiering och förslag till åtgärder. Den praktiska delen genomfördes i Julitas historiska miljö och utifrån de

Julita i solnedgång.

Lisa visar fiffiga städtips.

teoretiska passen såsom hur förebygger, upptäcker och agerar vi vid en skada eller ett angrepp? Föreläsare var Niklas Apelqvist, intendent inom zoologi, Naturhistoriska riksmuseet, Aime Must, mikrobiolog, AIMEX och Lisa Nilsen, konservator, Lisa Nilsen Kulturvård.

Kursen hölls under två dagar och deltagarna kunde samtala med kollegor och kursledare under trevliga former på bland annat den middag som serverades i Julitas fina cafémiljö. Den vackra miljön och att få se och uppleva problematiken i verkligheten var uppskattat hos många. "Mycket bra, perfekt uppfräschning för en föremålsantikvarie" och "Bra,

trevligt att träffa kollegor med liknande problem”, var några av kommentarerna i kursutvärderingen. PRE-MAL och Riksantikvarieämbetet utvärderar resultaten av kursen och undersöker möjligheten att anordna fler kurstillfällen under kommande år.

Text: Carola Häggström, utredare vid Konserveringsvetenskap, Riksantikvarieämbetet. Bild: Riksantikvarieämbetet

Skadedjursidentifiering pågår.

Skansenkyrkan i höstskrud.

BYGGNADSVÅRDENS KONVENT 2015

400 deltagare – en imponerande siffra som väl visar att intresset för byggnadsvård är stort! I år stod Mariestad som värd och under några dagar i brytpunkten mellan september och oktober fylldes Trädgårdens skola med de som med tåg, buss, bil, färja, flyg, cykel eller bara per fot tagit sig fram till årets upplaga av Byggnadsvårdens konvent.

Själv kom jag med buss 500 efter ett tågbyte i Skövde. Under resan läste jag noggrant och med stort intresse igenom programmet som listade alla de föreläsningar och workshops som stod till buds. Programmet var fullmatat. Upplägget på konventet var som tidigare år att det pågår aktiviteter parallellt på dussintalet olika platser. Det gäller att läsa på innan om det är någon särskild punkt man vill fånga. Annars kan man chansa och bara dyka in på någon av alla de föreläsningar eller workshops som bjuds. Jag valde att köra båda metoderna och kan rekommendera bägge. Väl valt och positiva överraskningar blir en bra blandning.

För att nämna några av alla de programpunkter som gavs så ställde Hélène Hanes, kulturarvspecialist vid Statens fastighetsverk, frågan: Vårdprogram – vad är nyttan av dem? Många frågor dök upp och en alarmerande iakttagelse fördes fram, att det nog är så att det finns äldre underlag som bygger på inventeringar som endast utförts vid ett skrivbord... Anledningen kan vara tidsbrist och vi får hoppas att detta är något att ta lärdom av och jobba vidare för att undvika i framtiden.

Under titeln teknik kunde vi bland annat höra om hur drönare och hur 3D-grafik för spelutveckling kan användas inom byggnadsvården. I en workshop visade Magnus Mårtensson och Kaj Thuresson, Riksantikvarieämbetet, hur det senare används för dokumentation genom RTI.

I materialstudion berättade Morgan Denlert, Studio Västsvensk Konservering, om regenerering av linoleumgolv och det extraarbete som konservatorn ställs inför då denne får ta hand om materialet, lite för sent, då byggnadsställningar och akuta takreparationer redan orsakat mer skada på det redan sköra golvet.

Det är en utmaning att arrangera ett så här stort konvent. Logistiken på så många platser med teknisk utrustning samt mentorer blir hårt provad och det blir tidspressat, inte minst då 400 deltagare ska ha förtäring samtidigt. Det är också en utmaning att lägga ett så stort konvent i en stad som kanske inte har 400 lediga hotellrum. Men på något sätt löste sig detta också. Jag såg ingen som tältade i alla fall.

Byggnadsvårdens konvent lockade 400 deltagare till Mariestad under tre dagar.

Hélène Hanes, Statens fastighetsverk, ställer frågan: Vårdprogram – vad är nyttan av dem?

Sista kvällen blev det branschmingel som anordnades av Svenska Byggnadsvårdsföreningen i Jubileumsteatern. Ackompanjerad av en fantastisk färgsprakande solnedgång över Vänerens strand delades priser för årets byggnadsvårdare ut och det hölls tal och delades ut diplom och blommor. Svenska Byggnadsvårdsföreningen som i år firar 40 år blev också själva föremål för tal och gratulationer av vår riksantikvarie Lars Amréus. Efter ett par intensiva dagar sätter jag mig på Kinnekulletåget och kan i lugn och ro smälta alla intryck av byggnadsvård och det förbipasserande landskapet. Och jag börjar redan längta till nästa konvent.

Text och bild: Helena Grundberg, redaktör

Magnus Mårtensson visar RTI under en workshop.

LÄS MER OM RTI HÄR:

<http://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/vara-laboratorier/analys-och-dokumentation/reflectance-transformation-imaging/>

Branschmingel och Svenska Byggnadsvårdsföreningen firar 40 år.

Aktiviteter, utställningar, workshops och föreläsningar pågår parallellt på olika platser under konventet.

MONUMENTAL TREASURES NKF-kongress i Helsingfors

NKF:s tjugonde nordiska kongress gick av stapeln i Helsingfors 21-23 oktober. Över 200 personer från främst de nordiska länderna hade mött upp. Kongressen ägde rum på det finska Nationalmuseet på Mannerheimsgatan - mitt i smeten med kända arkitektoniska mästerverk runtomkring. Lisa Nilsen rapporterar.

Jag har märkt att jag de senaste åren blivit lite konferenstrött – tar sällan anteckningar, sitter och funderar på annat. Men den här gången var jag alert nästan hela tiden. Det var väldigt hög nivå på de allra flesta presentationerna. Det är uppfriskande och roligt. Mycket bilder och några bra videor. Alla höll tid dessutom, något som i princip aldrig händer. Det gjorde att luncher och kaffepauser räckte mer än väl till att prata, nätverka och titta på posters.

Något jag finner berikande är alla de konservatorer som kommer från länder utanför Norden och nu funnit en plats i vår konserveringsgemenskap. På så sätt passade det extra bra att konferensspråket var engelska, det blir mer demokratiskt på det viset. I ett av föredragen fick vi höra att i Norge är en tredjedel av konservatorerna från ett annat land än Norge. Det fick mig att tänka på min tid på Norsk Folkemuseum – under en period var det 7-8 språk som behärskades på konserveringsavdelningen. Personalen talade skandinaviska, engelska, tyska, italienska och franska med varandra, beroende på vilket språk man kunde, vissa kommunicerade med varandra på sina andraspråk.

HÖG KVALITET PÅ PRESENTATIONER OCH ARTIKLAR

Arrangörerna hade delat upp presentationerna i avdelningar som tematiskt var helt perfekta, man kunde relatera artiklar och presentationer till varandra. De tre dagarna innehöll allt för många föredrag för att alla ska kunna nämnas här, men några intresserade mig särskilt:

Jag har två gånger tidigare haft privilegiet att få höra Karin Hermerén prata om tillståndet för offentlig konst i Sverige. Det här var tredje gången och ingen presentation är den andra lik, bara det ett konststycke. Varje gång utvecklar hon resonemanget, antagligen i takt med sin forskning. Det är skrämmande hur litet skydd i lagen vår offentliga konst på gator och torg och i byggnader har. Ett aktuellt ämne i dagarna är muralmålningar på Slussen som ska rivs (förlåt till alla er som inte bor i Stockholm – jag vet att den här frågan tar alldeles för mycket plats över lag). Räcker fotodokumentation? Kan den flyttas? Det här är viktig och nödvändig forskning som förhoppningsvis kan bli till stor nytta – varför inte en lagändring?

Emma Hocker från Vasa-museet höll kongressens bästa inlägg med en artikel hon skrivit tillsammans med kollegan Malin Sahlstedt. Kanske är det så att skeppet är ett så fascinerande objekt i sig själv, att allt runtom det blir intressant. Samspelet mellan besökare och forsknings- och konserveringsbehov som Emma redovisade är väldigt spännande. Fortsättning följer.

KONFERENS
RAPPORT

En ny bekantskap var Fernando Caceres Jara som sedan ett år tillbaka är verksam i Sverige. Han är utbildad i London och har arbetat där. Han gjorde en rolig och bra presentation om konservering av en så kallad gentlemannaklubb på Pall Mall. Jag gillade hans helhetliga syn på konserveringsjobbet, han tog fasta på detaljer som historiskt bruk av lokalen, städning med mera.

Från Riksantikvarieämbetet pratade Margareta Bergstrand och Kathrin Hinrichs Degerblad om flamskyddsmedel som under de senaste 50-60 åren friskt har sprutats på ovärderlig textilkonst. Deras föredrag slutade med följande text på sista bilden: "The Swedish National Heritage Board will not recommend the use of flame retardants on works of art or interiors of cultural value." Härligt med en ståndpunkt i en så viktig fråga. En annan underbar slutsats var också att materialet ylle klarade sig bättre i deras flamtester än flamskyddsbehandlat ylle!

Anna Henningsson berättade om riskanalys och en konstruktionsundersökning av en altarpuppas i förbindelse med byggandet av City-tunneln under Stockholms kyrkor. Hon förordar andra tillvägagångssätt vad gäller dokumentation – vi är enligt henne för behandlingsorienterade och bör istället använda oss av mer undersökande och reflekterande metoder.

Flera föredrag tog upp fördelarna med att engagera lokalmiljön i konserveringsprojekt. Pieta Greaves från Birmingham Museum & Art Gallery berättade om en stor anglosaxisk skatt som grävts upp i grevskapet. Konserveringen av den hade blivit en stor publik-succé och engagerat vanligt folk.

Dagen innan hade hennes projekt blivit belönat med brittiska Conservation Awards. Väl förtjänt. Laura Kauppinen och Heikko Häyhä berättade i sin tur historien om några karusellhästar tillika skulpturer i staden Kerava i Finland. Hästarna, som man fick rida på om man ville, var älskade skulpturer och hade stått på plats sedan 1979. På grund av folks interagerande med skulpturerna blev de så småningom väldigt slitna och vid tidpunkten för konserveringens början var de i bedrävligt skick. Istället för att bara konservera dem, gjorde man ett projekt om hästarnas betydelse för lokalsamhället. Foton samlades in och folk fick skriva och berätta om vad de betytt. Det hela slutade mindre lyckat eftersom den nya monteringen skulle förhindra ytterligare ridning (myndigheterna var rädda att folk skulle ramla och göra sig illa) men de tappra invånarna trotsar farorna och klättrar i alla fall, men nu med större risk för att slå sig...

Det var som sagt många bra föredrag. Vår NKF-ordförande, Charlotta Bylund Melin, skriver mer om konferensen i sin spalt på annan plats här i Realia.

Lotti Benjaminsson från SVK, Lotta Bylund Melin, ordförande NKF-S och okänd ung konservator som precis köpt STF:s fina bok om textilkonservering. Bild: Lisa Nilsen.

RÖRLIGA BILDER ÄR FRAMTIDEN

För min egen del är det mest mötet med andra aktiva inom vår bransch som är den största behållningen, samt att många av dem har blivit vänner genom åren och man får en chans att umgås, prata om aktuella saker och så skvallra lite.

Vad gäller posters vill jag gärna framhålla Lotti Benjaminsson från Studio Västsvensk konservering, som förutom själva affischen dessutom hade med sig en iPad med en välklippt film som illustrerade temat för hennes poster – konserveringen av en tapet från Göteborgs konserthus. Det är framtiden, säger Lotti, postersessionerna kommer i framtiden antagligen att ha små skärmar infällda där filmer visas. Och det var onekligen väldigt intressant att titta på filmen samtidigt som vi pratade.

Ena flygeln på sjukhuset i Paimio nära Åbo, ritat av Alvar Aalto. Balkongerna var från början öppna. Där låg patienter med tuberkulos utomhus för att andas frisk luft. Bild: Lisa Nilsen.

ALVAR AALTOS SJUKHUS I PAIMIO

En eftermiddag var det utflykter. När jag i våras anmälde mig till kongressen fastnade jag direkt för sjukhuset i Paimio nära Åbo, ritat av Alvar Aalto på 30-talet. Vi hade en helt fantastisk guide som kunde byggnaden och hela dess historia på sina fem fingrar. Sjukhuset var från början till för patienter med tuberkulos. Delar av fasaden var täckta av balkonger där patienterna fått vila i liggstolar och andas frisk luft och blicka ut över den glesa tallskogen. Med åren har modernare sjukvård krävt ändringar i ventilation och mycket mer. Alvar Aalto själv, och efter hans död hans kontor, har varit involverad i ombyggnader och reparationer fram till relativt nyligen. Till så sent som för ett år sedan var det fortfarande ett sjukhus, men avvecklingen har skett avdelning för avdelning. Byggnaden är magnifik. Men som jag nämnde har mycket gjorts om för att möta nya krav och behov och mycket av den ursprungliga arkitekturen har gått förlorad. Vad ska man nu göra med byggnaden? Museum? Hopplöst, alldeles för stort och ligger lite väl avsidet. Den lilla grupp jag diskuterade med tyckte att det bästa vore att rusta upp det så mycket som det går, försöka behålla ursprungliga delar som finns kvar och behålla ursprungsintentionen – sjukhus.

Det finns en begränsad upplaga av konferensens pre-prints. Först till kvarn. De kan rekvireras på adress info.nkf2015@gmail.com. Skriv på engelska.

Text: Lisa Nilsen
lisa@lisanilsenkulturvard.se

På sjukhuset finns en så kallad museisal kvar, ett patientrum som är bevarat i sitt ursprungliga skick. Lägg märke till filten på sängen. Den specialgjordes till olympiaden som skulle ha gått av stapeln i Helsingfors om det inte hade varit för kriget. De fick vänta till 1952 istället. Bild: Margareta Bergstrand.

Till Lars Göthbergs minne

Konservator Lars Göthberg, nestorn i svensk kalkmålerikonservering, har efter en tids sjukdom lämnat oss i maj i år. Vi minns hans genuina intresse för och stora kunnande om konservering av kyrklig konst och slottsinredningar. En epok inom konserveringen har därmed avslutats. Lars tillhörde den sista generationen som lärde sig till stora delar genom lärlingskap – men även den första som skaffade sig regelrätt konservatorsutbildning.

Lars föddes i Stockholm 1935 och hans konstintresse ledde honom till Konstfack i början av 1950-talet. Därefter till Mejan där han bland annat gick kurser i monumentalkonst. Han kom i kontakt med konserveringen eftersom han var intresserad av måleriteknik och började hos konservator Nils Källe 1958. Det följdes av arbete hos konservator Sven Dalén mellan 1963 och 1970. Dalén hade verksamhet på Stadsmuseum och var väl etablerad i hela Mälardalen. Samtidigt gick Lars den första svenska konservatorsutbildningen på Konsthögskolan och 1970 deltog han i räddningsaktionen efter översvämningen i Florens. Gesällprovet blev kalkmåleriet i Ängsö kyrka 1970-72 där han kom att arbeta tillsammans med antikvarien Åke Nisbeth som var kalkmåleriexpert på Riksantikvarieämbetet. Lars ville inte enbart bevara kalkmålingarna utan även de intilliggande kalkytorna och bottnarna, vilket blev hans signum. I slutet av 1960-talet blev konservatorerna alltmer återhållsamma och här gjorde Lars en insats för Sveriges kalkmåleri. Ett konstnärligt öga, tekniskt kunnande och återhållsamhet präglar hans gärning. Han blev genom detta en högt uppskattad konservator som många kände att de kunde lita på. Över 400 objekt hann han med fram till pensionen 2002. Tillsammans med arkitekten Ove Hidemark genomförde han t.ex. arbeten i Strängnäs domkyrka 1986-1991. Mest känd är han för sin konservering av Albertus Pictors kyrkor; däribland Täby, Härkeberga, Floda och Bromma. Men Lars arbetade även med inredningar i slott som tex Drottningholm och Karlberg. Det är ledsamt för oss inom konserveringen att Lars inte finns med oss längre och kan berätta om de omvälvande 1960- och 70-talen inom konserveringen.

Hélène Svahn Garreau

Till Ole Ingolf Nyréns minne

Ole var färg. När vi senast sågs, kom han in på mitt kontor iförd coelinblå keps och dito halsduk för att prata om pågående undervisning och planerad överlämning. Jag noterade och sa: - Jaha, det är en blå dag idag! Ole bligade och log som han brukade göra. Ingen av oss anade att detta skulle bli vårt sista möte. Jag fick en bok om polarisationsmikroskopi av honom och av någon outgrundlig anledning bad jag honom att skriva i den, vilket han också gjorde och daterade 2015-04-23. En vecka senare var han borta. Ole var också en institution för läran om "pigmenter" och mikroskopering på konservatorsprogrammet vid Göteborgs Universitet. Under större delen av de nu 30 år som konservatorsprogrammet har funnits i Sverige, har Ole undervisat i färglära, oorganiska pigment och mikroskopering. Många av oss har personliga minnen av honom. Som student på konservatorsprogrammet under 1990-talets första år lärde jag känna Ole. Han var då en relativt ung doktorand, klädd i färgsprakande kläder och tröjor som hans Anna-Karin stickat. Om andra undervisningsmoment dunklats av tidens töcken, minns jag starkt från min egen studietid Oles entusiasm och smittsamma fascination över polarisationsmikroskopets möjligheter för pigmentidentifikation. Men även momenten av pigmenttillverkning, det har med tiden framställts otaliga hinkar med pariserblått på Kulturvård. Och mineraler som fluorescerar i granna färger vid belysning med UV. Hans sätt att krydda naturvetenskapliga fakta med mexikanska plingande silverkolor är oefterhärmligt. Tillsammans med Ole var vi ett gäng i årskursen som planerade att resa till Möns klint för att plocka kulflinta, en rund flintasten vars inre urholkats, dock med inneslutet restmaterial, vilket medför att den lilla stenen skramlar. (Dessa har också använts för att mala pigment.) Det var typiskt Ole att lyckas att få oss bli så entusiastiska att det tycktes värt en resa.

När jag sedan började arbeta på Kulturvård 2012 korsades Oles och mina vägar igen. Efter ett halvår hyrde vi en minibuss och en trogen skara av avgångsår 1994 Måleri genomförde slutligen resan till Möns klint under en helg i början av september samma år. Vi fann aldrig någon kulflinta på stranden, men vi fick med oss många andra minnen, från exempelvis aprummet på Lisenlund eller när vi låg i mörkret på bronsåldershögen på Elmelundes kyrkogård och tittade på stjärnor, ett annat av Oles intressen. Ole hade påbörjat arbetet med att planera överlämnandet av undervisningen i "pigmenter". Planeringshorisonten var tre år, han började bli trött, så nästa omgång fördjupningstermin i måleri (2018) var tänkt att bli den sista undervisningsinsatsen för hans del. Nu blev det inte så och Ole lämnar ett stort tomrum efter sig både som lärare och vänlig färgstark kollega. Ole blev 70 år.

Maria Höijer

Till Stan Petkovs minne

En kär vän och kollega, målerikonservator Stan Petkov har lämnat oss i en ålder av 64 år.

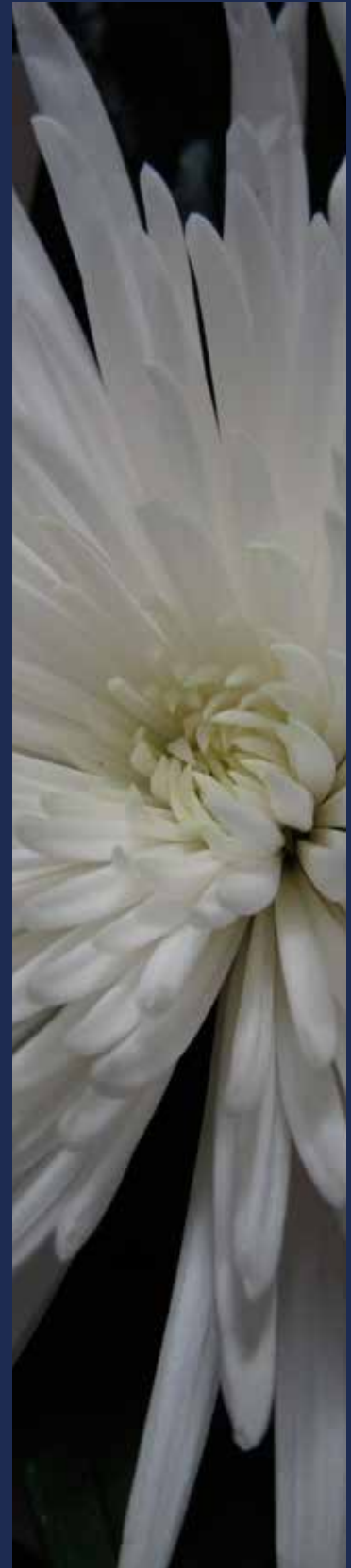
Han efterlämnar fru, son och dotter.

Tidiga konstnärsdrömmar närda av uppväxten i ett konstnärshem i Bulgarien ledde till ett stipendium till den ansedda restaureringslinjen på Konstakademien i Krakow. Efter sex års avslutade studier följde en dramatisk flykt med fru och sexårig son ut ur östblocket med Kanada som slutmål. Som ofta i livet spelade tillfälligheter in och mellanlandningen i Stockholm blev slutmål på resan.

Via arbete på Östergötlands museum och Historiska museet möttes våra vägar på Moderna Museet i början av 90-talet och mina ord blir personliga. Den stora passion för perfektion som är utmärkande för vår yrkeskår besatt Stan i ovanligt hög grad och de fyra åren vi arbetade tillsammans blev oväntat givande. En ständig dialog om konserveringsfrågor varvat med konst, historia, politik, filosofi, mat och musik vittnar om en ovanligt nyfiken själ. Denna strävan efter självförverkligande ledde Stan till att efter 12 år på museum öppna egen verksamhet, där han fick möjlighet att kombinera sitt stora intresse för eget skapande med konservatorsyrket. I den vänfasta familjen Petkovs hem var väggarna täckta av Stans egna målningar tillsammans med kompetensutveckling i form av utsökta kopior av holländska 1600-tals stilleben där daggen på plommonets yta talade till både syn och smaksinnet.

Stans bredd inom yrket ledde till samarbete med de flesta av Stockholms konstinstitutioner och en utnämning till kunglig hovleverantör 2013. Stans sista verk, konserveringen av de besvärliga sprickbildningarna i Riddaren och Jungfrun finns att beskåda på Thielska Galleriet.

Rickard Becklén

Kalendern 2016

MED RESERVATION FÖR ÄNDRINGAR OCH SKRIVFEL

- 11-12/1** Sustainability in Cultural Heritage (SICH), **Rom Italien**
<http://www.iccom.org/classifieds/sustainability-in-cultural-heritage-sich/>
- 21-22/1** Seminarium om Tjära (arr: Svenska kyrkan, Hantverkslaboratoriet), **Uppsala**
- 29/2** Microfading workshop, Göteborgs konstmuseum, **Göteborg**
<http://www.kulturvardsforum.se/events/microfading-workshop>
- 18-19/3** Fair and Just Practices; Art and heritage worlds from the perspectives of markets and law, Maastricht Centre for Arts and Culture, Conservation and Heritage (MACCH), the **Netherlands**
<http://www.iccom.org/classifieds/fair-and-just-practices-art-and-heritage-worlds-from-the-perspectives-of-markets-and-law/>
- 21-25/3** inArt 2016, 2nd International Conference on Innovation in Art Research and Technology, **Ghent, Belgium**. <http://www.inart2016.ugent.be/>
- 13/4** ENCoRE Conference on "Education and Research in Conservation-Restoration" **Cambridge, UK**,
<http://www.encore-edu.org/> (the program will be announced January 2016)
- 27-28/4** Färgforum, Värmlands museum, **Karlstad**
<http://www.raa.se/fargforum>
- 4-6/5** Defence Heritage 2016, **Alicante, Spain**
<http://www.wessex.ac.uk/conferences/2016/defence-heritage-2016>
- 15-16/6** Technology & Practice: Studying the European Visual Arts 100-1850 Paintings, Sculpture, Interiors and art on Paper CATS, Nationalmuseet, **Köpenhamn**
www.cats-cons.dk/cats-conference-2016/
- 6-8/7** 4th International Congress Chemistry for Cultural Heritage, Cinquantenaire Museum, **Bruxelles, Belgium**
<http://org.kikirpa.be/chemch2016/index.php>
- 3-9/7** ICOM 24th ICOM General Conference & CIMCIM Conference 2016, **Milano och Cremona, Italien**
<http://network.icom.museum/icom-milan-2016>
<http://cimcim.icom.museum>
- 27-28/7** 8th International Congress of Environmental Research **Luebeck, Germany**
<http://www.icer16.jerad.org/>
- 13-15/9** 10th international conference on Structural Analysis of Historical Constructions (SAHC), **Leuven, Belgium**
<http://kuleuvencongres.be/sahc2016/topics>
- 19-23/9** 11th Conference on Lasers in the Conservation of Artworks (LACONA XI), **Cracow, Poland**
<http://www.iccom.org/classifieds/11th-conference-on-lasers-in-the-conservation-of-artworks-lacona-xi/>

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

Oktober i år har varit en månad full av aktiviteter för styrelsen och för mig som ordförande. Så som Pia initierade har vi fortsatt att ha en Visionshelg i Alvesta. Hela styrelsen var med liksom representanterna Maria Höijer från Institutionen för kulturvård och Charlotta Ekholm från Carl Malmsten Furniture Studies. En del av det vi pratade om var att nästa år fyller NKF-S 65 år och det hade vi tänkt fira i samband med höstmötet. Planen är dels att ordna en festlig middag och dels göra någon form av publikation om NKF-S historia. Hélène Svahn Garreau är vår aktiva ECCO-representant men vi vill öka kunskapen om hur ECCO fungerar och verkar. Vi hoppas därför kunna bjuda hit dem till en informationsdag i samband med årsmötet 2017 och även översätta deras *Competences for Access to the Conservation-Restoration Profession* till svenska. Mer information om allt detta kommer via mail och på hemsidan. Jag hoppas att ni har noterat att vår hemsida har blivit omgjord och är nu avsevärt förbättrad, ett stort arbete som har letts av Alissa Anderson.

Charlotta Bylund Melin

Som ni vet gick NKF:s XX kongress *Monumental Treasures: Preservation and Conservation* av stapeln 21-23 oktober i Helsingfors. Det var 220 deltagare från hela Norden men även USA, Japan och några andra europeiska länder. Nyfiken? Läs mer om föredragen här i Realia i Lisa Nilsens artikel. Jag vill varmt tacka NKF-Fi för en enastående intressant och välordnad kongress och ser fram emot NKF:s XXI kongress på Island 2018 på temat *Katastrof*. Nästa vidareutvecklings-workshop kommer att bli Köpenhamn 2017 där naturvetenskapliga analysmetoder inom konserveringsfältet kommer att utvecklas.

För min del reste jag till Finland en dag innan kongressen startade för att också delta i Förbundsradsmötet med de övriga NKF-ordförandena och förbundsordföranden Halldóra Asgeirsdóttir. En hel dag diskuterade vi gemensamma frågor omkring t.ex. ECCO och MoK. Vi är alla överens om att det är viktigt att vi har närmare kontakt mellan sektionerna och att vi bl.a. ska bli bättre på att informera varandra om vad som sker i de olika länderna. Vi skulle också kunna ha tvärfackliga kurser och workshops för olika materialkategorier i NKF:s regi. Har ni några sådana idéer får ni gärna höra av er! I år fick vi också möjlighet att äta middag med Sarah Staniforth, president för IIC, (*International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works*) på kvällen innan kongressen. Precis som vi vill ha ett större utbyte med IIC så ville Sarah det samma med NKF och andra regionalanknutna förbund. Det visade sig att ingen av oss visste något om vår gemensamma historia om hur och när vi anslöts till IIC. IIC bildades slutgiltigt 1950 som en internationell organisation med säte i London. Syftet var redan från början att öka kunskapen om konservering och erbjuda en gemensam mötesplattform och ge möjlighet för publicering av konserveringrelaterad litteratur och artiklar. 1951 bildades NKF-S och NKF-N. Sarah lovade att hon skulle se vilka dokument som kan hittas i deras arkiv. Är det någon av er medlemmar som känner till mer om vår tillblivelse vill vi gärna att ni hör av er till styrelsen! Inte minst med tanke på NKF-S 65 års-jubileum nästa år.

Sist men inte minst, nästa år är det 50 år sedan översvämningarna i Florens och Erling Skaug som var med då vill skriva en bok om den nordiska hjälpaktionen, *Centro Nordico Del Restauro A Firenze (1967-70)*. Om du var med då och har egna erfarenheter eller bilder från restaureringsarbetena får ni gärna skriva till Erling på: esskaug@online.no

VILKA FRÅGOR ÄR VIKTIGAST FÖR ER?

VAD VILL NI ATT VI I STYRELSEN SKA ARBETA MED?

Vi vill ta del av era tankar och idéer,

så hör av er till kontakt@nkf-s.se